

► A NOVELA DE ROSALÍA DE CASTRO VISTA POR OTERO PEDRAYO E A RECEPCIÓN ROSALIANA EN ALEMAÑA DESDE A PERSPECTIVA DUN TRADUTOR ALEMÁN DE ROSALÍA

Christian Switek

Discurso pronunciado co gallo da entrega do Premio Trasalba 2024 a Maribel Outeiriño
Señor Presidente da Fundación Otero Pedrayo,
Señor Presidente da Real Academia Galega,
Autoridades académicas e políticas,
Señores Padroeiros da Fundación Otero Pedrayo,

Señoras e Señores:

En honra á memoria da querida Victoria Álvarez Ruiz de Ojeda, destacada especialista en Rosalía de Castro e esposa de don Xesús Alonso Montero, ex presidente da Real Academia Galega, hoxe quero, moi brevemente, explorar as traducións ao alemán da inigualable escritora galega, inspirado polas palabras de Ramón Otero Pedrayo.

En 1969, Don Ramón publica o ensaio “El planteamiento decisivo de la novela romántica de Rosalía de Castro” na revista *Cuadernos de estudios gallegos*. Neste estudo, o noso autor analiza o concepto da novela romántica nos textos en prosa de Rosalía de Castro. Di: “É sinxelamente impío separar as novelas dos poemas en canto ao poder e destino da vivencia creadora”. Podemos supoñer que esta afirmación reflicte unha actitude xeral no discurso literario sobre Rosalía de Castro a finais dos anos sesenta e principios dos anos setenta.

Isto quere dicir que o foco principal das editoriais centrábase sobre todo na obra lírica de Rosalía. A súa prosa considerábase, en xeral, de escasa calidade e non merecedora de atención. Isto corresponde a unha idea que se remonta ao século dezanove, a saber, que unha muller non é capaz de escribir prosa de alta calidade.

No ensaio abórdase o concepto de novela romántica nos textos en prosa de Rosalía, unha das escritoras máis destacadas do romanticismo galego. Segundo don Ramón, a vivencia creadora que impregna tanto

as novelas como os poemas da autora é unha forza vital que transcende as formas e os xéneros literarios. O termo “impío” utilizado polo ilustre ourensán pode ser interpretado como unha crítica cara a aqueles que consideran que os poemas e as novelas teñen un poder e destino creativo diferente, e que, por tanto, deben ser tratados de maneira separada.

Desde a perspectiva do patriarca das Letras Galegas, esta separación sería unha falta de respecto cara á obra de Rosalía de Castro, xa que subestimaría o poder da vivencia creadora que se atopa en ambos os xéneros. En canto ao contexto histórico, científico, político e social, é importante ter en conta que o ensaio de Otero Pedrayo foi publicado en 1969, unha época na que se estaba producindo unha revalorización da obra de Rosalía no ámbito literario e cultural galego. Seguramente, o noso autor é un dos primeiros críticos que busca destacar a importancia de comprender a obra da autora na súa totalidade, superando as divisións impostas polos xéneros literarios.

Desde o punto de vista político e social, é posible interpretar a afirmación de don Ramón como unha crítica cara ás institucións literarias establecidas que tendían a etiquetar e clasificar as obras literarias en categorías estritas. Ademais, subliña que a prosa de Rosalía debe valorarse en igual medida que a súa poesía e somete a obra en prosa de Rosalía a unha análise crítica. Analiza, por exemplo, as novelas *La hija del mar*, *Flavio*, *El caballero de las botas azules* e *El primer loco* en relación coa poesía de Rosalía e en referencia co movemento romántico europeo. Nesta análise, o noso autor chega á conclusión de que *Flavio* é probablemente a obra literariamente máis débil e que *El primer loco* merece a maior atención, aínda que *El caballero de las botas azules* foi a obra de maior éxito.

Con motivo do centenario da morte de Rosalía de Castro, en xullo de 1985 celébrase en Santiago de Compostela un Congreso Internacional de estudos sobre Rosalía de Castro e o seu tempo, no cal a prosa da escritora galega foi obxecto dunha rehabilitación integral. O congreso marca un punto de inflexión na discusión e no debate académico internacional sobre a obra narrativa da escritora galega e, ao mesmo tempo, a continuidade da idea de Otero Pedrayo: considerar en pé de igualdade a prosa e a poesía.

Que impacto tivo o cambio de paradigma do congreso de 1985 no mercado alemán da tradución? A industria editorial reaccionou no seu momento de forma un tanto anacrónica ante estes novos impulsos, xa que só agora estase dando a coñecer a escritora galega ao público xermano-parlante, polo menos como poeta, concretamente a través da tradución de Fritz Vogelgsang da última grande obra lírica de Rosalía de Castro, *En las orillas del Sar*, publicada baixo o título alemán *An den Ufern des Sar* no ano 1987. A estas alturas, a poesía de Rosalía de Castro xa formaba parte do canon das historias literarias españolas, galegas e internacionais desde facía décadas. Habería que esperar ata o ano 2016 para que se publicase a novela *La hija del mar* baixo o título *Die Tochter des Meeres*, que é a miña tradución da primeira novela de Rosalía de Castro.

O proxecto de publicar unha obra completa dos textos de Rosalía de Castro xurdiu xa no ano 1998 no contexto da investigación para a miña tese de máster sobre Rosalía de Castro e o feito de que non se publicara ningunha obra súa en prosa en alemán. E por suposto, cito a Ramón Otero Pedrayo na miña tese de mestrado para dar a coñecer o problema da falta de consideración da prosa de Rosalía no conxunto da súa obra.

Considero moi importante o traballo de Otero Pedrayo a prol da reivindicación da prosa rosaliana, tantas veces deostada en comparación coa súa obra lírica, e quero destacar aquí a visión precursora do ilustre patriarca das Letras Galegas na obra en prosa de Rosalía, tamén de indubidable valor para a cultura galega, a nosa cultura, como galego de adopción que son.

Pero as publicacións desde os anos noventa ata os dous mil dos autores alemáns recoñecen a Rosalía de Castro case exclusivamente como escritora de poemas, e non mencionan apenas a súa obra en prosa. Unha ollada ás obras actuais sobre literatura e historia literaria españolas mostra que a imaxe de Rosalía de Castro, moi estendida no mundo de fala alemá, necesita urxentemente unha aclaración, porque apenas mencionan a obra en prosa de Rosalía de Castro. Exemplos deste fenómeno son as publicacións dos anos noventa dos autores alemáns Hans Ulrich Gumbrecht, Christoph Strosetzki, Martin Franzbach, Hartmut Stenzel, Heinz Willi Wittschier ou Christoph Rodiek, ou no novo século, os estudos de Hans-Jörg Neuschäfer e Dieter Ingenschay, ou a antoloxía poética bilingüe Poesía española e hispanoamericana (*Spanische und hispanoamerikanische Lyrik*), editada por Martin von Koppenfels.

Todos os autores enumerados recoñecen a Rosalía de Castro case exclusivamente como escritora de poemas; non mencionan apenas a súa obra en prosa. Pero atopei dúas excepcións: Friedrich Wolfzettel e Horst Hina. Friedrich Wolfzettel escribe no ano 1999 na súa historia literaria titulada *Der spanische Roman von der Aufklärung bis zur frühen Moderne: Nation und Identität (A novela española da Ilustración á primeira modernidade: nación e identidade)* que as novelas de Rosalía de Castro faltan, desgraciadamente, no seu tratado, aínda que en realidade deberían ser incluídas. Wolfzettel é consciente así da gran importancia de Rosalía de Castro. Por tanto, hai que dicir que a exclusión da obra en prosa de Rosalía no seu estudo é pouco coherente, mesmo incomprendible, xa que recoñece a importancia da escritora. É, seica, porque Rosalía é galega?

Doutra banda, é Horst Hina quen publicou en 1986 un sobresaínte estudo biográfico-literario sobre Rosalía de Castro, pero segue sendo unha grata excepción dentro da recepción de Rosalía en Alemaña, unha excepción que, no seu momento, non tivo consecuencias para posteriores publicacións do galego en tradución alemá.

No ano 2013, vinte e oito anos despois do congreso pioneiro de 1985, celebrouse en Santiago de Compostela, Madrid e Barcelona o segundo gran congreso internacional sobre Rosalía de Castro, con motivo do cento cincuenta aniversario da publicación do poemario *Cantares galegos*, baixo o título *Rosalía de Castro no século XXI. Unha nova ollada*, organizado polo Consello da Cultura Galega. Neste congreso, Áurea Fernández Rodríguez só pode afirmar que aínda non existe unha edición completa en tradución alemá.

Xa no ano 1999 tentei cambiar esta situación e dar un novo impulso á investigación sobre Rosalía en lingua alemá coa miña tese de mestrado, que trata intensamente da biografía e a literatura de Rosalía de Castro. O proxecto no que me embarquei logo fixouse como obxectivo dar a coñecer as obras de Rosalía de Castro en forma de traducións nos países de fala alemá, xa que tamén son da opinión de que en Rosalía de Castro atopámonos cunha autora intemporal e pertencente á chamada literatura universal.

Considerando a situación actual das traducións ao alemán dos textos de Rosalía de Castro, xa é un éxito que se abran camiño no mundo de fala alemá a obra en prosa, *La hija del mar*, en 2016, e un segundo texto importante de Rosalía de Castro, *Flavio*, en 2023. E teño que dicir que realmente encheume de grande alegría cando lín como xulgaban o meu traballo os académicos Aurora López e Andrés Pociña: comentan as miñas traducións *WERKE I - Gedichte und frühe Dichtung (Tomo un - Poesía e prosa temperás)* e *WERKE II - Die Tochter des Meeres (Tomo dous - A filla do mar)* e conclúen dicindo: “En canto á calidade dos dous libros xa publicados, as magníficas introducións e a riqueza de información e bibliografía que conteñen, podemos dicir por agora que poderían servir de modelo para moitas edicións en Galicia e no resto de España.”

Isto foi, desde logo, incentivo suficiente para que continuase o traballo tal e como o empecei, con toda humildade, publicando *Cantares Galegos* baixo o título alemán *Galicische Lieder* no ano pasado. Á marxe do meu traballo, a recepción e interpretación da obra de Rosalía de Castro en Alemaña centrouse e séguese centrando case exclusivamente na súa poesía. Por iso, as institucións literarias de Alemaña deberían tomar en serio a sentenza de Ramón Otero Pedrayo e actuar en consecuencia: “É sinxelamente impío separar as novelas dos poemas en canto ao poder e destino da vivencia creadora.”

Dixi

BIBLIOGRAFÍA

CASTRO, Rosalía de (1987): *An den Ufern des Sar*, trad. e posfacio de Fritz Vogelgsang, Frankfurt am Main, Verlag Insel.

FRANZBACH, Martin (1993): *Geschichte der spanischen Literatur im Überblick*, Stuttgart, Reclam.

GÓMEZ-MONTERO, Javier (2018): «Die Unzulänglichkeit der poetischen Rede. Studien zur frühen Lyrik der Moderne in Spanien» (J. de Espronceda, G.A. Bécquer, R. de Castro, R.M. del Valle-Inclán, A. Machado), Kiel, Wissenschaftlicher Verlag.

GUMBRECHT, Hans Ulrich (1990): *Eine Geschichte der spanischen Literatur*, 2 vols., Frankfurt am Main, Suhrkamp.

HINA, Horst (1998): «Rosalía de Castro», en Ute Frackowiak (ed.), «Ein Raum zum Schreiben: Schreibende Frauen in Spanien vom 16. bis ins 20. Jahrhundert», Berlin, Edition Tranvia, 153–173.

INGENSCHAY, Dieter (2022): *Eine andere Geschichte der spanischen Literatur*, Múnic, De Gruyter.

KOPPFELDS, Martin von (ed.) (2022): *Spanische und hispanoamerikanische Lyrik: Von Luis de Góngora bis Rosalía de Castro*, Múnic, C.H. Beck.

NEUSCHÄFER, Hans-Jörg (ed.) (2011): *Spanische Literaturgeschichte*, 4^a ed. actualizada e ampliada, Stuttgart, J.B. Metzler.

OTERO PEDRAYO, Ramón (1969): «O planteamento decisivo da novela romántica de Rosalía de Castro», *Cuadernos de Estudios Gallegos*, 24:72–74, 290–314.

RODIEK, Christoph (1990): «Rosalía de Castro: ‘Del mar azul las transparentes olas’», en Manfred Tietz (ed.), *Spanische Lyrik der Moderne. Einzelinterpretationen*, Frankfurt am Main, Vervuert, 37–45.

ROLOFF, Volker / Wentzlaff-Eggebert, Harald (eds.) (1986): *Der spanische Roman. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Stuttgart, J.B. Metzler.

STENZEL, Hartmut (2010): *Einführung in die spanische Literaturwissenschaft*, Stuttgart, J.B. Metzler.

STROSETZKI, Christoph (ed.) (1990): *Geschichte der spanischen Literatur*, Tübinga, Niemeyer.

SWITEK, Christian (trad.): Castro, Rosalía de, *Die Tochter des Meeres*, Hamburgo, Tredition GmbH.

VOGELGSANG, Fritz (trad.) (1987): Castro, Rosalía de, *An den Ufern des Sar*, Frankfurt, Verlag Insel.

WITTSCHIER, Heinz Willi (1993): *Die spanische Literatur. Einführung und Studienführer*, Tübinga, Niemeyer.

WOLFFZETTEL, Friedrich (1999): *Der spanische Roman von der Aufklärung bis zur frühen Moderne: Nation und Identität*, Stuttgart, UTB Verlag.